



Apstrakcija i svjetlo

Abstraction and Light

crteži, slike, fotografije
drawings, paintings, photographs by

William J. R. Curtis

portret
portrait

Transversal: Francisco López Rivera



napisao
written by

William J. R. Curtis

Božansko svjetlo, Le Corbusier, samostan La Tourette, Éveux, Francuska, 2011.

Divine Light, Le Corbusier, Convent of La Tourette, Éveux, France, 2011



▲ Voda za meditaciju, Generalife, Alhambra, Granada, Španjolska, 2013.

▲ Water for Meditation, Generalife, Alhambra, Granada, Spain, 2013

☛ Svjetlo je dominantna opsesija u cijelom mom radu. Sama svjetlost je nevidljiva: spoznajemo je uglavnom preko njenih sekundarnih učinaka na zrak, paru, vodu, krutine, praznine, kamen, biljke, životinje i ljudski život te naravno – na arhitekturu... Fotografija se po definiciji bavi impresijom svjetla. Kamera je ustvari mala komora koja hvata vizualni svijet i preobražava ga. Moje fotografije kombiniraju trenutno s apstraktnim redom zamrznutim u vremenu. One su lirska mjesta u sebi, gotovo kao slike. Ja ih ne temeljim na mojim slikama ili moje slike na njima, ali one izlaze iz istog senzibiliteta, istog načina gledanja na stvari, istog načina viđenja prostora. Crno-bijele fotografije stijena i vode, vulkanskih pejzaža i oblaka otkrivaju moju fascinaciju uzvišenim, a njihove sjene gotovo bi mogle biti slikane tintom. Ako mentalni krajolici sugeriraju višestruke asocijacije i ideje, moje fotografije također destiliraju ranija iskustva i vizualne koncepte, čak i dok kadriraju određeni pogled. One bez sumnje odražavaju primjere iz povijesti umjetnosti, ali nesvjesno, jer ne postoje namjerne reference. Ako se reagira na određeni događaj ili konfiguraciju u vanjskom svijetu, to je sigurno zato jer u

☛ Light is a dominant obsession in all of my work. Light itself is invisible: we know it mainly through its secondary effects on air, vapour, water, solids, voids, stone, plants, animal and human life – and of course on architecture... Photography is concerned by definition with the impression of light. A camera is in fact a small chamber which captures the visual world and transforms it. My photographs combine the instantaneous with an abstract order frozen in time. They are lyrical spaces in themselves, almost like paintings. I do not base them on my paintings, or my paintings on them, but they issue from the same sensibility, the same way of seeing things, the same way of perceiving space. The black and white images of rocks and water, volcanic landscapes and clouds reveal my fascination with the sublime, while their shadows could almost be painted in ink. If the mental landscapes suggest multiple associations and ideas, my photographs also distil earlier experiences and

◀ Horizont uma, Finisterra, Španjolska, 2012.

◀ Horizon of the Mind, Finisterra, Spain, 2012

Crno-bijele fotografije stijena i vode, vulkanskih pejzaža i oblaka otkrivaju moju fascinaciju uzvišenim, a njihove sjene gotovo bi mogle biti slikane tintom

The black and white images of rocks and water, volcanic landscapes and clouds reveal my fascination with the sublime, while their shadows could almost be painted in ink

umu dotiče neki prethodno postojeći uzorak. Umiješaju se sjećanja te sâm predmet – fragment stvarnosti uhvaćen u trenutku – sadrži vlastitu povijest i svoje vlastite prošlosti. Fotografija može postati rezonantna komora koja sjedinjava nekoliko trajanja vremena. ☛ Moje fotografije su u prošlosti izlagane i objavljivane pod nazivima kao što su *Arhitekture svijeta* ili *Strukture svjetla*. Nisu tek puka svjedočanstva o putovanjima, one su poetske interpretacije zgrada, urbanih prostora i krajobraza. Neke hvataju događaje u kazalištu javnog života, druge sugeriraju privatna maštanja. Neke se oslanjaju na ljudsku figuru, druge se raduju odsutnosti. Kao i u mojim slikama i crtežima, apstrakcija igra važnu ulogu u

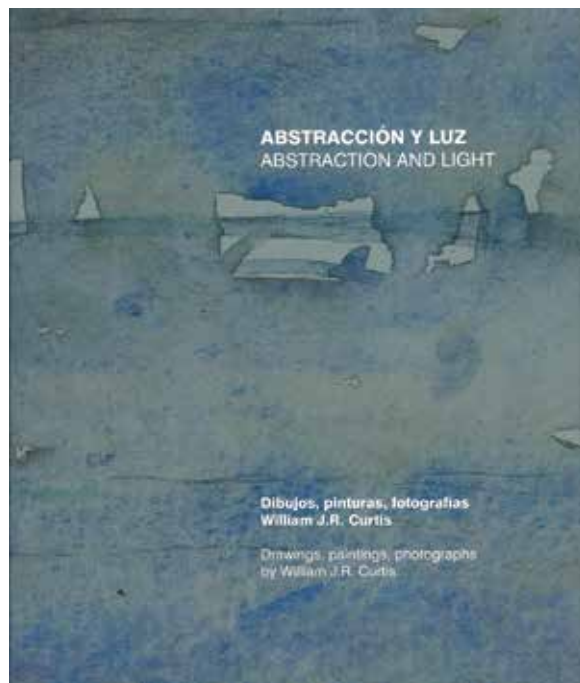
visual concepts, even as they frame a particular view. There is no doubt that they reflect examples from the history of art, but unconsciously, for there are no deliberate references. If one responds to a certain event or configuration in the outer world, it is surely because it touches upon some pre-existing pattern in the mind. Memories intervene and the subject itself – a fragment of reality caught in a moment – contains its own history and its own pasts. A photograph may become a resonance chamber fusing several durations of time. ☛ My photographs have been exhibited and published in the past under titles such as *Architectures du Monde* or *Structures of Light*. Rather than being mere records of travels, they are poetic interpretations of



◀ Refleksije, iz serije Kozmologije, 2002.

◀ Reflections, from the Cosmologies series, 2002

Abstraccion y Luz /
Abstraction and Light
(Apstrakcija i svjetlo),
crteži, slike, fotografije:
William J.R. Curtis,
palača Carlosa V.,
Alhambra, Granada,
Španjolska, 2015.,
naslovnica kataloga
izložbe prema akvarelu
Williama J.R. Curtisa
(2005.)



Abstraccion y Luz /
Abstraction and Light,
drawings, paintings,
photographs by
William J.R. Curtis,
Palace of Carlos V,
Alhambra, Granada,
Spain, 2015, cover
of the exhibition
catalogue based on a
watercolour by William
J.R. Curtis (2005)

koncentriranju na esencijalne značajke onoga što je viđeno i doživljeno. Fotografija izravno komunicira kroz jedinstvo svoje kompozicije i kroz neposredno osjećanje svoje dominantne slike. Kao povjesničar koristim tekstove kako bih analizirao i objasnio arhitekturu, ali fotografija može otkriti druge dimenzije koje riječi ne mogu prenijeti. Ponekad se fokusiram na zgradu u svom okruženju, ponekad na rječiti detalj koji ukazuje na red cjeline. Kadriranjem arhitekture može se dočarati iskustvo i osjećaj prostora, kao i utjecaj svjetlosti. Osim pojavnosti postoje energije lokacije, a fotografija ih ponekad može uhvatiti. Tijekom godina putovao sam nadaleko i naširoko, gledajući drevne i moderne primjere, ali akutno sam svjestan nekih univerzalnih kvaliteta arhitekture. Moje fotografije su pozivnice za gledanje arhitekture i osjećanje nečega od njena temeljnog značenja. **¶** Fotografija nije neutralan opis. Ona je selektivni kadar vanjske stvarnosti koji odražava jedno stajalište, nesvjesne želje, konceptualne filtre, umjetničke utjecaje i ponavljajuće vizualne opsesije. Povjesničar rekonstruira prošlost zgrade, objašnjavajući kako je nastala i što je izvorno značila. Fotograf reagira na njeno sadašnje postojanje i odabire način na koji će je portretirati kroz tražilo i objektiv. Zgrade se kreću kroz vrijeme i napuštaju uvjete svoga postanka. One imaju vlastiti život i skupljaju nove razine značenja dok ih se nastanjuje, napušta ili mijenja. One prenose atmosfere i raspoloženja, a ti se vječno mijenjaju, od perioda do perioda, godišnjeg doba do

▲ Fragment rimske ruševine,
Ostia, Italija, 1996.

▲ Fragment of a Roman ruin,
Ostia Antica, Italy, 1996

buildings, urban spaces and landscapes. Some capture events in the theatre of public life, others suggest private reveries. Some rely upon the human figure, others rejoice in absence. As in my paintings and drawings, abstraction plays a role in concentrating upon essential qualities of what is seen and experienced. A resolved photograph communicates directly through the unity of its composition and through the immediate sense of its dominant image. As a historian, I use texts to analyse and explain architecture, but photography may reveal other dimensions that words cannot convey. Sometimes I focus upon a building in its setting, sometimes upon a telling detail that suggests the order of the whole. By framing architecture one may evoke the experience and feeling of a space as well as the impact of light. Beyond appearances there are underlying energies in a site, and a photograph may sometimes capture these. Over the years, I have travelled far and wide looking at examples ancient and modern, yet I am acutely aware of certain universal qualities of architecture. My photographs are invitations to see architecture and to sense something of its underlying meaning. **¶** A photograph is not a neutral description. It is a selective frame of external reality which reflects a point of view, unconscious desires, conceptual filters, artistic

godišnjeg doba, iz dana u dan, čak i minute u minutu. Imaju posebnu prisutnost, no nju modificiraju promjene vremena i ambijenta. Kroz svoje snimke ja naslućujem auru objekata, duh mjesta i nepostojane efekte svjetla, čak i utjecaj vjetrova, kiše i snijega. Ovo su neke od nematerijalnih kvaliteta koje pokušavam uhvatiti i prenijeti, ali ne namećući temu manipulacijom slike. Fotografija otkriva nešto što je već tu. **¶** Arhitektura treba svjetlo da bi postala vidljivom, no svjetlo također treba arhitekturu da bi steklo smisao i oblik. Kroz cijelu povijest arhitekture svjetlo se koristi za energiziranje prostora, artikuliranje pokreta za doticanje uma i osjetila promatrača. Svjetlost se ponekad koristi za rastakanje stvari, čak i za dočaravanje eteričnog i nematerijalnog. Svjetlo može sugerirati nevidljivo, čak i božansko. Ovisno o tome kako ga se tretira, svjetlo može poprimiti mnoga značenja, goličajući maštu i prosvjetljujući duh. Većina velikih civilizacija smješta svjetla u blizini središta njihovih kozmologija, evocirajući planetarno carstvo i porijeklo stvari. Svjetlo može čak i poprimiti političko značenje, kao kod zrake koja prolazi kroz okulus kupole Panteona u Rimu, sankcionirajući mikrokozmos imperijalnog poretka u svijetu, povezujući ga s makrokozmosom nebesa. Svjetlo, zajedno s njegovom komplementarnom sjenom, jedan je od temeljnih materijala arhitekture. Le Corbusier, moderni majstor koji nikada nije prestajao preobražavati prirodu i prošlost, težio je bezvremenskoj, definiranoj arhitekturi kao majstorskoj, ispravnoj

influences and recurrent visual obsessions. A historian reconstructs the past of a building, explaining how it came about and what it originally meant. A photographer reacts to its present existence and selects a way of portraying it through the viewfinder and the lens. Buildings move through time and abandon the conditions of their origin. They possess a life of their own and gather new levels of significance as they are occupied, abandoned or modified. They convey atmospheres and moods and these are forever changing, from era to era, season to season, day to day, even minute to minute. They have a special presence but this is modified by changes in weather and ambience. Through my images, I intuit the aura of buildings, the spirit of places and the fluctuating effects of light, even the impact of wind, rain and snow. These are some of the intangible qualities which I try to capture and convey, but without forcing the subject through the manipulation of the image. A photograph reveals something which is already there. **¶** Architecture needs light to be rendered visible, yet light also needs architecture to acquire meaning and form. Throughout the history of architecture, light has been used to energise space, to articulate movement and to touch the mind and senses of the observer. Light is sometimes used to dissolve matter, even to evoke the ethereal and the immaterial. Light can suggest the invisible, even the divine. Depending on how it is treated, light may take on many meanings, stirring the imagination and illuminating the spirit. Most major civilisations place light near the

Apstrakcija i svjetlo, iz serije Umni krajolici, 2007.

Abstraction and Light from the Mental Landscape series, 2007



i veličanstvenoj igri volumena u svjetlu. Referirajući se na svoju kapelu u Ronchampu, jedan od najvećih svetih prostora moderne arhitekture, jednostavno je kazao: *Ja skladam svjetlom.*

Iz djela Williama J. R. Curtisa *Abstraction and Light: a Vision of the Alhambra* (Apstrakcija i svjetlo: viđenje Alhambre); *Abstraccion y Luz, Dibujos, pinturas, fotografías, William J. R. Curtis* (Crteži, slike, fotografije Williama J. R. Curtisa). Patronato de la Alhambra y Generalife and TF Editores, Granada i Madrid, 2015.

APSTRAKCIJA I SVJETLO: MENTALNI KRAJOLICI Moje apstraktne slike i crteži sugeriraju mnogo toga – more, oblake, slojeve kamena, šumu – a ipak ih se ne može svesti ni na koji određeni predmet. Oni ostaju nejasni. Jak je naglasak na materijale, ali je cilj istražiti nematerijalno. Umjetničko djelo može sugerirati slojeve, razine, tragove i atmosferu krajolika dok istovremeno evocira neki nevidljivi duh. S druge strane, ono može dotaknuti skrivene predjele pamćenja i mašte. Oblik i ideja trebaju postići životnu napetost. Umjetničko djelo trebalo bi komunicirati intuitivno prije no što bude shvaćeno. Mentalni krajolici destiliraju moje impresije prirode dok također



Jesenska oluja (Sjećanje Kyoto), iz serije Umni krajolici, 2005.

Autumn Storm (Kyoto Memory) from the Mental Landscape series, 2005

centre of their cosmologies, evoking the planetary realm and the origin of things. Light may even take on political meaning as with the ray which passes through the oculus of the dome of the Pantheon in Rome, sanctioning the microcosm of the Imperial order in the world below by linking it to the macrocosm of the heavens above. Light, along with its complement shadow, is one of the fundamental materials of architecture. Le Corbusier, the modern master who never ceased to transform nature and the past, and who aspired to the timeless, defined architecture as *the masterly, correct and magnificent play of volumes in light*. Referring to his Chapel at Ronchamp, one of the great sacred spaces of modern architecture, he stated simply: *I compose with light.*

From William J. R. Curtis, *Abstraction and Light: a Vision of the Alhambra; Abstraccion y Luz, Dibujos, pinturas, fotografías, William J. R. Curtis. Drawings, Paintings, Photographs by William J. R. Curtis. Patronato de la Alhambra y Generalife and TF Editores, Granada and Madrid, 2015*

Fotografija izravno komunicira kroz jedinstvo svoje kompozicije i kroz neposredno osjećanje svoje dominantne slike

A photograph communicates directly through the unity of its composition and through the immediate sense of its dominant image

Duhovni krajolik (valovi, morska trava, kamenje u Fozu), iz serije Minijature, 2003.

Spiritual Landscape (waves, seaweed, rocks at Foz), from the Miniature series, 2003



Svjetlo kao odsutstvo sjene, iz serije Minijature, 2001.

Light as an Absence of Shadow, from the Miniature series, 2001



William J. R. Curtis, ►
Le Corbusier: Ideas and Forms (Le Corbusier: Ideje i oblici), 2. izdanje, Phaidon Press Limited, London, 2015., naslovnica knjige (prema fotografiji Ville Savoye Williama J. R. Curtisa)

William J. R. Curtis, ►
Le Corbusier: Ideas and Forms, 2nd edition, Phaidon Press Limited, London, 2015, book cover (based on a photograph of Villa Savoye by William J. R. Curtis)



evociraju i sjećanja i mitske teme. Za mene je apstrakcija način kondenzacije značenja, istraživanja poetskih ideja i otkrivanja skrivenog reda s one strane vidljivog svijeta. Lebdeće linije i velovi boje sugeriraju misterij vode, geologije, svjetla i krajolika, a aludiraju na sile i prisutnosti koje stoje iza fenomena. O svojim djelima mislim kao o pomoći kontemplaciji i nadam se da evociram miran, mentalni prostor. ► Ta djela nemaju nikakve veze s ilustriranjem tema i ne predstavljaju nacrtanu ili slikanu literaturu. Kod naslova postoji rizik da se previše vežu na određeno čitanje. Također riskiraju i odavanje dojma da se nekako počinje s unaprijed zamišljenom slikom ili idejom koja se onda portretira. Zapravo je većina tih djela otkrivena u procesu izrade, a ne u planiranju. Neki od crteža i slika izvedeni su u stanju gotovo nalik transu u kojem nakupljanje samih oznaka, linija i mrlja pokreće asocijacije. Kao u kaligrafiji, postoji jedinstvo izražavanja između ruke i uma, medija i geste. Na kraju, čovjek se nada da će oživjeti sliku u njenom crtežu, njenim površinama, njenoj cjelokupnoj formi i materijalu. Sve dinamične linije trebaju se razriješiti u tišini. ► Moji izvori inspiracije uključuju apstrakciju dvadesetog stoljeća, tekstile, karte, kaligrafiju, aboridžinske slike na kori drveta, čak i paleolitičko spiljsko slikarstvo. Vjerujem da snažna apstrakcija omogućuje čovjeku da ujedini nova jedinstva i dâ oblik mitskom sadržaju, kombinirajući osobne i povijesne rezonancije. Crteži mogu reagirati na vanjske podražaje, a također su i seizmografi

ABSTRACTION AND LIGHT: MENTAL LANDSCAPES ► My abstract paintings and drawings suggest many things – the sea, clouds, rock strata, the forest – and yet they cannot be pinned down to any particular subject. They remain ambiguous. There is a strong emphasis on materials, yet the aim is to explore the immaterial. A work of art may suggest the layers, levels, traces and atmosphere of landscape while evoking some invisible spirit. In turn, it may touch hidden recesses of the memory and the imagination. Form and idea need to achieve a vital tension. A work of art should communicate intuitively before it is understood. ► *Mental Landscapes* distil my impressions of nature while also evoking memories and mythical themes. For me, abstraction is a way of condensing meaning, exploring poetic ideas and probing the hidden order beyond the visible world. The hovering lines and veils of colour suggest the mystery of water, geology, light and landscape while hinting at the forces and presences which lie behind phenomena. I think of my works as aids to contemplation and hope to evoke a tranquil, mental space. ► These works have nothing to do with illustrating themes, nor do they constitute a drawn or painted literature. Titles risk tying things down too much to a particular reading. They also risk giving the impression that one somehow starts out with a preconceived image or idea that is then portrayed. In fact most of these works were discovered in the process of making rather than being planned. Some of the drawings and paintings were carried out in an almost trance-like state in which the accretions of marks, lines and stains themselves triggered associations. As in calligraphy, there is a unity of expression between hand and mind, medium and gesture. In the end, one hopes to bring a picture alive in its drawing, its surfaces, its overall form and its materials. All the dynamic lines should resolve in stillness. ► My sources of inspiration include twentieth century abstraction, textiles, maps, calligraphy, Aboriginal bark paintings, even Palaeolithic cave paintings. I believe that a powerful abstraction enables one to fuse new unities and to give shape to a mythic content, combining personal and historical resonances. Drawings may respond to external stimuli while also being seismographs of the states of mind. In the end, one tries to find a language to give shape and sense to one's existence, to embody one's world view or vision of things. This comes about gradually and is like an autobiographical register of impressions and experiences. Then things come together in a crystallization. The personal quest and the underlying myth find a form.

William J. R. Curtis, *Wall text from the exhibition Abstraccion y Luz / Abstrakcija i svjetlo, Palace of Carlos V, the Alhambra, Granada, September to November 2015*

oris, number 101, year 2016

stanja uma. Na kraju se pokušava pronaći jezik da se podari oblik i smisao nečijem životu, da se utjelovi nečiji pogled na svijet ili viđenje stvari. To dolazi postupno i nalik je autobiografskom registru dojmova i iskustava. Tada se stvari spajaju u kristalizaciji. Osobno traganje i temeljni mit pronalaze formu.

William J. R. Curtis, zidni tekst s izložbe *Abstraccion y Luz / Apstrakcija i svjetlo*, Palace of Carlos V (Palača Karla V.), Alhambra, Granada, od rujna do studenog 2015.

LE CORBUSIEROVO SVJETLO ► Svjetlo je bilo još jedna bitna vrijednost u Le Corbusierovoj potrazi za bezvremenskom dimenzijom u arhitekturi. To je bio središnji problem od početka. On je samu arhitekturu definirao kao *veličanstvenu, ispravnu i znalačku igru volumena okupljenih u svjetlu*. Arhitektura zahtijeva svjetlo da bude vidljiva, ali arhitektura također i otkriva svjetlo kroz način na koji pada po površinama i materijalima i na koji je u interakciji s prostorom. Komplement svjetlu je, naravno, sjena, a tu je Le Corbusier također bio majstor, kako pokazuju Ronchamp, La Tourette i indijski radovi. Le Corbusier je koristio svjetlo da potakne emocije, orkestrira sljedove i pojača raspoloženje i smisao. Bio je izrazito osjetljiv na svjetlo različitih geografskih širina, doba dana i godišnjih doba. U svojim najranijim kućama u La Chaux-de-Fonsu učinio je sve što je mogao kako bi omogućio niskom zimskom svjetlu da prodre do interijera kroz fasade okrenute prema jugu. Tijekom svog putovanja Orijentom otkrio je svjetlo mediteranskog svijeta i primijetio kako uzvišeni učinak zraka koje prodiru kroz lebdeću kupolu Aje Sofije u Istanbulu, tako i učinak jakog jesenskog svjetla na skulpturalne forme Partenona. Njegove bilješke i skice s putovanja bilježe njegove dojmove o kretanju kroz različite intenzitete svjetla i prostora u rimskim ruševinama, poput kuća u Pompejima. Panteon je otvorio cjeloživotnu opsesiju idejom zrake koja se spušta u zasjenjeni mikrokozmos ispod. Ta iskustva pohranjena su u memoriju i ponovno su se pojavila u nekoliko faza, ne samo u kasnim djelima. ► Dvadesetih godina Le Corbusier je distribuirao ravnomjernije i izbljeđeno svjetlo Ile de Francea preko lebdećih volumena i planarnih površina svojih kuća, vila i umjetničkih ateljea kroz trakaste prozore, najrazličitije svjetlarnike i velike industrijske prozore. Svjetlo je osnažilo utopijske i reformističke poruke njegove arhitekture i urbanizma, suzbijajući tamu i čađu industrijskog grada devetnaestog stoljeća i pretpostavljenu težinu i nezdravost tradicionalnih zidanih zgrada. Svjetlo, prosvjetljenje i lakoća preklapali su se u ovoj mitologiji. A tu je bilo i unutarnje svjetlo imaginacije pri osmišljavanju arhitektonskih ideja. To je prevedeno u tri dimenzije u crtežima koji su portretirali

WILLIAM J. R. CURTIS, *Apstrakcija i svjetlo*



THE LIGHT OF LE CORBUSIER ► Light was another essential value in Le Corbusier's search for a timeless dimension in architecture. It was a central concern from the beginning. He defined architecture itself as *the magnificent, correct and knowledgeable play of volumes assembled in light*. Architecture requires light to be visible, but architecture also reveals

► Le Corbusier, Palača sabora, Chandigarh, Indija, 1984.

► Le Corbusier, Palace of Assembly, Chandigarh, India, 1984

WILLIAM J. R. CURTIS, *Abstraccion and Light*



▲ Igra volumena na svjetlu, Le Corbusier, Notre Dame du Haut, Ronchamp, Francuska, 2012.

▲ The Play of Volumes in Light, Le Corbusier, Notre Dame du Haut, Ronchamp, France, 2012

svjetlo u opalescentnim ploham kao u purističkom slikarstvu delikatnih linija, boja i transparentija. U svojim realiziranim zgradama Le Corbusier je otkrio načine raspodjele svjetla cijelim tlocrtom i presjekom, oslobođenim skeletnom konstrukcijom kao u Villi Savoye (Les Heures Claires) ili u kolektivnim zgradama poput Maison de Refuge i Pavillon Suisse. U tim komunalnim zdanjima, pločaste staklene fasade i filtri staklene opeke prenosili su reformističku poruku. Djela ranih tridesetih

light through the way it falls upon surfaces and materials, and interacts with space. The complement of light is of course shadow, and there too Le Corbusier was a master, as Ronchamp, La Tourette and the Indian works demonstrate. Le Corbusier used light to touch the emotions, to orchestrate sequences and to reinforce mood and meaning. He was acutely sensitive to the light of different latitudes, times of day and seasons. In his earliest houses in La Chaux-de-Fonds, he did all he could to allow low winter light to penetrate the interiors through south facing façades. During the Voyage d'Orient, he discovered the light of the Mediterranean world and noted both the sublime effect of rays penetrating the hovering cupola of Hagia Sophia in Istanbul, and the impact of strong autumn light on the sculptural forms of the Parthenon. His travel notes and sketches record his impressions of moving through different intensities of light and space in Roman ruins such as the Houses in Pompeii. The Pantheon opened a life-long obsession with the idea of a ray descending into a shaded microcosm below. These experiences were stored in memory and reappeared at several stages, not least in the late works.

▼ In the 1920s, Le Corbusier distributed the more even and blanched light of the Île-de-France over the hovering volumes and planar surfaces of his houses, villas and artist's studios through strip windows, a variety of skylights and large industrial windows. Light reinforced the utopian and reformist messages of his architecture and urbanism, countering the darkness and soot of the nineteenth-century industrial city and the supposed dead weight and unhealthiness of traditional masonry buildings. Light, enlightenment and lightness were overlapping in this mythology. Then, there was the inner light of the imagination when conceiving architectural ideas. This was translated into three dimensions in drawings which portrayed light in opalescent planes as in a Purist painting of delicate lines, colours and transparencies. In his finished buildings, Le Corbusier discovered ways of diffusing light throughout the plan and section liberated by skeletal construction as in the Villa Savoye (Les Heures Claires), or in collective buildings like the Maison de Refuge and Pavillon Suisse. In these communal demonstrations, the plate glass facades and the filters of glass brick conveyed a reformist message. One cannot dissociate the works of the early 1930s from the larger vision of the Ville Radieuse and the triad of the *essential joys*: light, space and greenery. ▼ During the 1930s Le Corbusier was confronted by the failures of his fully glazed façades, by the fierce sunlight of North Africa, and by the need to exclude light and control it by means of various types of brise-soleil. At the same time, he sought a new alliance with *nature*. Large vertical buildings,

ne mogu se razdvojiti od veće vizije Ville Radieuse i trijade *esencijalnih radosti*: svjetla, prostora i zelenila. ▼ Tijekom tridesetih Le Corbusier je bio suočen s neuspjehom njegovih potpuno ostakljenih fasada, uslijed žestokog sunca Sjeverne Afrike i zbog potrebe da se isključi svjetlo i kontrolira ga pomoću različitih vrsta briseoleja. Istodobno je tražio novi savez s *prirodom*. Velike vertikalne zgrade, poput neizgrađenog nebodera u Alžiru s njegovim dubokim lođama te kasnijim, ali srodnim Unité d'Habitationom u Marseillesu, sličile su ogromnim filtrima lamela i zaslona, pozivajući se na stare samostane i funkcionirajući, kako je zabilježio u skicama, poput stabala s njihovim lišćem, grančicama i granama. U indijskim radovima pedesetih – Le Corbusier je oblikovne teme kreirao od svjetla i sjene zajedno s protokom zraka i vlagom monsuna – genotip suncobrana transformirao je princip Dom–ina u simbolički lajtmotiv koji može izazvati povijesne, pa čak i kozmičke rezonancije. U dubokim podzemnim hodnicima Visokog suda u Chandigarhu i u hladovitoj hipostilnoj dvorani Skupštine, Le Corbusier je istraživao herojsku dimenziju svjetla i tame koja je pokrenula uspomene na drevnu monumentalnost i otkrila auru misterija. Ljevkastu volumen Skupštine sa svojim krovnim krajolikom koji podsjeća na planetarij i svojim dramatičnim stropnim osvjetljenjem ujedinio je zadivljenost astronomskim instrumentima Jaipura i sjećanja na okulus i kozmičku zraku Panteona. ▼ U svojim sakralnim djelima Le Corbusier je koristio svjetlo i sjenu kako bi dočarao sveto. Kapela u Ronchampu odgovara na dnevni put sunca tijekom godišnjih doba, hvatajući i kalibrirajući svjetlo u kutovima svojih različitih otvora. Aperture urezane u debljinu južnog pročelja ljeti se rastapaju prema podnevu ljeti, dok vanjski zidovi u teksturiranom bijelom kuliru hvataju niske zimske zrake u vibrantnim sjenama. Krov lebdi u cik zore i oživljava prazninu broda, a svjetlarnici kanaliziraju gornju rasvjetu u bočne kapele i uranjaju zakrivljene zidove u indirektno osvjetljenje. Svjetlo aktivira prostor, a sjena ga umiruje: u Ronchampu oni su ujedinjeni kako bi stvorili mjesto introspekcije i meditacije u kontrastu sa svjetlinom i ekspanzivnošću vani. Snopovi danjeg svjetla koji iznenada ulaze u zasjenjene interijere imaju u sebi nešto bezvremensko i arhaično, kao da je arhitekt u njima uhvatio sjećanja prošlih vremena. Ugođaj se mijenja iz minute u minutu kako se izmjenjuje svjetlost. Le Corbusier je nedvosmisleno kazao: *Za mene je svjetlo osnovni temelj arhitekture. Ja skladam svjetlom.* ▼ U La Touretteu čovjek dolazi u iskušenje reći da je Le Corbusier skladao sjenama, tako su važne u evociranju promjena atmosfere između jednog prostora i drugog. Sama glavna crkva je studija iz emotivne snage proporcije, akustike, golog betona i tame kroz koju prodiru različiti izvori svjetlosti. Cijela težina

WILLIAM J. R. CURTIS, Apstrakcija i svjetlo



◀ Apstrakcija i sjene, Le Corbusier, samostan La Tourette, Éveux, Francuska, 2011.

◀ Abstraction and Shadows, Le Corbusier, Convent of La Tourette, Éveux, France, 2011

such as the unbuilt skyscraper for Algiers with its deep crates and loggias, and the later but related Unité d'Habitation in Marseilles, resembled huge filters of louvers and screens recalling the claustros of Antiquity and working, as he noted in sketches, like trees with their protective leaves, twigs and branches. With the Indian works of the 1950s, which Le Corbusier made of light and shade generating themes, along with the flow of air and the sluicing of monsoons, the genotype of the parasol transformed the Dom-ino principle into a symbolic leitmotif capable of historical, even cosmic resonances. In the deep undercrofts of the High Court in Chandigarh, and in the shaded hall of columns of the Assembly, Le Corbusier explored a heroic dimension of light and darkness which touched off memories of ancient monumentality and revealed an aura of mystery. The funnel of the Assembly chamber with its planetary roovescape and its dramatic top lighting fused an admiration for the astronomical instruments of Jaipur with the memories of the oculus and cosmic ray of the Pantheon. ▼ In his religious works, Le Corbusier used light and shade to evoke the sacred. The Chapel at Ronchamp responds to the daily

WILLIAM J. R. CURTIS, Abstraction and Light

Arhitektura treba svjetlo da bi postala vidljivom, no svjetlo također treba arhitekturu da bi steklo smisao i oblik

Architecture needs light to be rendered visible, yet light also needs architecture to acquire meaning and form

path of the sun throughout the seasons of the year capturing and calibrating light in the angles of its varied openings. The apertures cut into the thickness of the south façade dissolve away towards midday in the summer, while the exterior walls in textured white pebbledash capture the low winter rays in vibrant shadows. The roof floats on a crack of daylight and brings the void of the nave alive, while the hooded skylights funnel top lighting into the side chapels and wash the curved walls with indirect illumination. Light activates space, while shade stills it: at Ronchamp, they work together to create a place of inwardness and meditation in contrast to the brightness and expansiveness outside. The beams of daylight which suddenly traverse the shaded interiors have something timeless and archaic about them, as if the architect had captured the memory of past ages in them. The mood changes from minute to minute as the light alters. Le Corbusier stated unequivocally, *For me light is the fundamental basis of architecture. I compose with light.* At La Tourette, one is tempted to say that Le Corbusier composed with shadows; so important are they in evoking the changes of atmosphere between one space and another. The main church itself is a study into the emotive power of proportion, acoustics, naked concrete, and darkness penetrated by different sources of light. The entire weight of the church seems to float on the slots admitting coloured light behind the choir, while the sloping ceiling is sliced by white light at one end, and on the main axis, where a rectangular skylight suggests a divine presence hovering above the space below. The undulations of the walkways and of the refectory and chapter house dissolve into abstract rhythms marking time with the Modulor and cast patterns of shadow across the floors. The dense concrete volumes riding over the slope are traversed by zenithal rays of light at key points such as the pyramidal oratory, the church and, of course, the crypt with its coloured skylights floating above like planets. On the exterior, these same skylights are expressed as the angled light canons which gesture towards the horizon. At La Tourette and Ronchamp, light modulates the experience of space, evokes the divine, and intensifies the spirit of nature by means of an abstract architectural order.

From William J. R. Curtis, *Conclusion: Modernism, Nature, Tradition*, Le Corbusier: *Ideas and Forms*, 2nd edition, Phaidon Press, London, 2015

oris, number 101, year 2016

Svjetlo i sjena kao univerzalni materijali arhitekture, Sakara, Egipat, 1989.

Light and shadow as universal materials of architecture, Saqqara, Egypt, 1989

crkve izgleda kao da pluta na procjepima koji prihvaćaju obojenu svjetlost iza kora, a nagnuti strop na jednom kraju reže bijela svjetlost dok u glavnoj osi pravokutni svjetlarnik sugerira božansku prisutnost koja lebdi iznad prostora. Oblikovni elementi staza te refektorija i kapitula stapaju se u apstraktne ritmove te označavaju vrijeme s Modulorom i izljevaju uzorcima sjene duž podova. Po gustim betonskim volumenima što nadvisuju obronke prelaze zenitalne zrake svjetlosti na ključnim mjestima kao što su piramidalni oratorij, crkva i naravno kripta sa svojim obojenim svjetlarnicima koji lebde, poput planeta. Izvana su ta ista nadsvjetla izražena kubični volumeni izvora svjetla koji su usmjereni prema horizontu. U La Touretteu i Ronchampu svjetlo modulira doživljaj prostora, priziva božansko i pojačava duh prirode pomoću apstraktnog arhitektonskog reda.

Iz djela Williama J. R. Curtisa *Conclusion: Modernism, Nature, Tradition* (Zaključak: modernizam, priroda, tradicija), Le Corbusier: *Ideas and Forms* (Le Corbusier: Ideje i forme), drugo izdanje, Phaidon Press, London, 2015.

